

В. А. Малига,
к.ю.н., доцент,
зав. кафедрою теорії та історії держави і права,
В. Л. Станкевич,
к.і.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Донецький національний університет

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ: НАПРЯМКИ ТА ЗМІСТ

Освіта є найважливішою сферою соціального життя. Саме освіта формує інтелектуальний, культурний, духовний стан суспільства, отже наше майбутнє залежить від якості освіти в нашій країні. Зараз, коли наша українська національна система освіти і науки знаходиться в стані перманентної кризи, оптимізації, згортання з сумом згадуються сторінки історії успіху країн і народів. Історії успіху, що були безпосередньо пов'язані зі станом та прогресивним розвитком саме систем освіти: славетний і складний шлях до світової гегемонії цивілізації європейського Заходу, однією з підвалин якої була система Університетів; історія успіху Японії, яка після революції Мейдзі з метою прискореної модернізації спочатку вивчила в університетах Європи та Америки десятки тисяч молодих людей і завела власні Університети, а вже потім за їх допомогою збудувала могутні економіку, державність, армію та флот. Згадаймо врешті-решт і наш власний історичний досвід: коли шокований проривом СРСР у космічний простір та успіхом радянських космічних програм Уряд США задався питанням: що стало основою такого успіху, то відповідь аналітиків засвідчила — радянська система освіти. Втім, досить історичних прикладів, звернемося до наших реалій.

Світ кінця XX — початку XXI ст. суттєво змінився. Економічна лібералізація в Китаї, Індії, Бразилії, Індонезії та інших державах «третього світу» дозволила сотням мільйонів людей вибратися з убогості і перейти в середній клас. Споживачі більш розвинених капіталістичних країн, наприклад США та ЄС, тим часом насолоджувалися радикальним зниженням цін на багато

товарів, а також морем нової продукції, яка змінила їхнє життя. Найпримітнішими стали, мабуть, зміни в арсеналі засобів самовдосконалення. За словами економіста Тайлера Коуена, велика частина плодів новітніх винаходів криється «в наших розумах і в наших ноутбуках, а зовсім не в прибуткових секторах економіки». В результаті «максимум цінності Інтернету відчувається на індивідуальному рівні, і її неможливо відобразити в показниках продуктивності праці». Для людства в цілому цей час став періодом неабиякого прогресу, багато в чому завдяки поширенню капіталізму на планеті. Але цей капіталізм початку ХХІ сторіччя дуже гостро поставив питання економічної доцільності низки державних і взагалі суспільних витрат, у тому числі і особливо гостро — витрат на систему освіти.

Попри все розмаїття і неоднозначність відповідей, усе ж такі тенденції розвитку людства на зламі ХХ—ХХІ століть переконливо свідчать про підвищення цінності людського капіталу та цінності освіти. Перший з компонентів людського капіталу — когнітивні (пізнавальні) здібності: жвавість розуму, здатність аналізувати і застосовувати шаблони, накопичені в ході набуття досвіду, і вміння справлятися з психологічними труднощами. Другий компонент — характер і соціальні навички: самодисципліна, наполегливість, відповідальність. А третім можна назвати реальні знання. Всі перераховані якості все частіше грають вирішальну роль у досягненні успіху на постіндустріальному економічному ринку. І всі перераховані компоненти так чи так пов'язані з системою освіти, з її кількісними та якісними параметрами.

Розбудова міцної, сильної, заможної, дійсно незалежної і суверенної капіталістичної (ринкової, демократичної або якось інакше поіменованої) України без відповідної власної системи освіти, в тому числі і особливо — вищої, неможлива. В сучасному світі просто не існує жодної сильної країни, здатної до самоствердження, здатної захищати власну свободу і цінності і такої, що не має власної розвинутої системи освіти, власної мережі наукових установ.

У повній мірі це стосується й освіти юридичної. По-перше, власна правова система належить до ключових атрибутів державності взагалі. Будь-яка сучасна держава так чи інакше особливо опікується підготовкою власних юридичних кадрів. По-друге, для України, внаслідок особливостей перебігу історії становлення власної державності, проблема підготовки таких кадрів є осо-

бливо важливою та вагомою. По-третє, саме з юридичної освіти понад 900 років тому в італійському місті Болонья почалася історія класичних європейських університетів [1]. Тобто, безвідносно до позиції політичних еліт, чиновників від освіти, за викладацькою та науковою юридичною спільнотою стоїть майже тисячолітня європейська традиція права. Тому ми професійно і зацікавлено повинні ставити та обговорювати питання змісту і напрямків підготовки юристів, питання удосконалення методології наукових досліджень і методики викладання правових дисциплін.

Зрозуміло, що зазначена проблематика обговорення є достатньо неосязною. Але принаймні один із аспектів цієї проблематики стає все визначенішим і очевиднішим. А саме: перш за все, ми повинні дійти консенсусу щодо встановлення формальних рамок змісту базових, фундаментальних юридичних знань і навпаки, максимально розширити можливості для формалізації та диверсифікації прикладних навчальних курсів, дисциплін і практикумів.

Нам не змінити світу та законів розвитку ринкової економіки та функціонування конкурентного середовища політичної демократії. Тобто, нам ніяк не позбутися зростаючої непередбачуваності суспільного розвитку. Звідси навіть індикативне планування розвитку ринку освітніх послуг є достатньо недосконалим інструментом соціального прогнозування. І навіть наявність тристоронньої угоди між студентом-майбутнім юристом, вищим навчальним закладом, що здійснює його фахову підготовку та підприємством (організацією) не є достатньою гарантією того, що на кінець закінчення освіти все кардинально не поміняється. І саме закладений під час навчання фаховий освітній фундамент повинен стати запорукою того, що витрати на навчання є суспільно значущими та окупними. На жаль, сучасні нормативно-правові акти щодо вищої юридичної освіти фактично не містять поняття «фундаментальна підготовка». Між тим, чітке формальне визначення такого терміну є надзвичайно актуальним. Сама ця назва походить від слова «фундамент», тобто основа, на якій тримається вся система знань, умінь, навичок юриста професіонала. Вочевидь, фундаменталізм у підготовці юристів вищої кваліфікації, тобто викладання на високому теоретичному рівні будь-якої правової дисципліни, повинен базуватися: на сучасному рівні правової культури, порівняльному правознавстві і бути пов'язаним з юридичною практикою. Сьогодні не повинна зменшуватися значимість фундаментальних правових дисциплін (тео-

рія держави та права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, історія вчень про державу і право), які поряд з галузевими науками покликані формувати юридичне мислення.

В юридичній літературі можна зустріти різні висловлювання щодо співвідношення у підготовці юристів теоретичного та прикладного компонента. Мабуть, не час і не місце цитувати яскраву та неоднозначну полеміку. Але вважаємо за доцільне нагадати міркування нашого видатного земляка-донецчанина А.С. Панаріна: «Проект Просвітництва, подарований Європою світу, аж ніяк не був пов'язаний з натаскуванням особистості на певні корисні суспільні функції. Велика культура — а Просвітництво створило Велику культуру — може розвиватися за умови, що її цінності носять не службово-підлеглий і функціональний характер, а є самоцінним. Ця логіка самоцінності культури діє в галузі розвитку науки, освіти, мистецтва. Тільки презумпція дослідницької самоцінності дозволяє успішно розвиватися фундаментальній науці. Ринок, ревноючий до всього того, що є самоцінним і не приносить миттєвого прибутку, здатний заохочувати тільки прикладні дослідження і розробки, які швидко переказуються на мову технологій. Наука, що підкорилася би цим критеріям, втратила б арсенал фундаментальних понять і соціально-творчої наснаги, перетворившись на служницю поточних потреб. Просвітництво диктує іншу формулу розвитку науки: зростання фундаментальних досліджень > зростання прикладних розробок. Аналогічні нерівності діють і в сфері освіти: зростання загальних знань універсального застосування > зростання спеціалізованого функціонального знання. «Людина Просвітництва» у порівнянні з сучасною «економічною людиною», зацикленою на віддачі і користі, виступає як романтик, але цей романтизм виявляється продуктивнішим у культурному сенсі, ніж ринковий прагматизм. Виродження проекту освіти, з його культом великих фундаментальних ідей, загрожує сучасній цивілізації тотальним застоєм — новим виданням азіатського стабільного способу виробництва, а сучасним елітам — перетворенням на мандарініат давньокитайського зразка, який видавав інструкції і регламенти, але не був здатний ініціювати великі творчі новації і відкривати нові горизонти» [3, с. 127—128]. Разом з тим, фундаментальна підготовка передбачає кілька основних напрямків. Зокрема: гуманітарний; соціально-економічний; суто юридичний (теоретико-методологічний, мате-

ріально-правовий, процесуально-правовий); інформаційно-комунікаційний. При цьому значення кожного з цих напрямків не можна недооцінювати, оскільки тільки в комплексі (у взаємозв'язку та взаємодії) вони спроможні створити для студента повноцінну картину сприйняття всесвіту та шляхів його пізнання.

Список використаних джерел

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФРА-М — НОРМА, 1998. — 624 с.

2. Панарин А.С. Испытание глобализмом. — М.: Эксмо, 2003. — 416 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.13.

І. А. Малютін,

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ, ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ЮРИСТІВ — ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Підготовка юристів-професіоналів вищими навчальними закладами України — дуже нелегке і відповідальне суспільно-державне завдання. Якість і рівень їх підготовки суттєво впливають на процес становлення правової держави. В ст. 1 Конституції України закладено важливі положення визнання української держави як демократичної, соціальної та правової, а в ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, в ч. 1 ст. 8 зазначено, що в Україні діє принцип верховенства права [1, 4].